

Länsstyrelsen
Örebro län

Raoul Hjærtström
Direkt: 019/193068
raoul.hjartstrom@lansstyrelsen.se
Fax: 019/193028

1(5)

BESLUT
2011-12-19

Dnr: 432-5719-2011

Viby församling
Viby församlingshem
694 95 Vretstorp

För kännedom till:
Riksantikvarieämbetet
Lantmäterimyndigheten i Örebro län
Hallsbergs kommun
Örebro läns museum

Byggnadsminnesförklaring av Lundby prästgård, Lundby 1:4, Viby socken, Hallsbergs kommun, Närke, Örebro län

Länsstyrelsens beslut

Med stöd av 3 kap. 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) förklarar Länsstyrelsen Lundby prästgård, Lundby 4:1, Viby socken, Hallsbergs kommun, Närke, Örebro län, som byggnadsminne. Med stöd av 3 kap 2 § KML meddelar länsstyrelsen samtidigt följande *skyddsbestämmelser*.

Byggnadsminnet omfattar de med skraffering markerade byggnaderna på bifogade karta.

Bilagor:
Karta
PM
Hur man överklagar
Länsstyrelsens beslut

Byggnaderna 1 – 3 får inte rivas eller flyttas

Byggnaderna 1 - 3 får inte till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras

I byggnad 2 får planlösningen inte förändras

I byggnad 2 får fast inredning inte borttagas eller på annat sätt förändras. Till fast inredning räknas bl.a. golv, tak, lister, paneler, dörrar, dörr- och fönsterfoder, väggmålningar och eldstäder

Vård- och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas kulturhistoriska värde.

Upplysningar:

Länsstyrelsen lämnar råd ifråga om underhållet av byggnadsminnet.

Länsstyrelsen
Örebro län

BESLUT
2011-12-19

Dnr: 432-5719-2011

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

Enligt 3 kap 21 § KML tillämpas beslut enligt 3 kap 1 § samma lag utan hinder av att talan förs mot beslutet.

Ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring har aktualiserats genom den pågående restaureringen av flygelbyggnaden på prästgården. En antikvarisk dokumentation av prästgården gjordes under hösten 2009.

Som en bilaga till beslutet har en PM upprättats som belyser förutsättningarna för att uppföra en mindre byggnad inom byggnadsminnet.

Ägaren till prästgården, Viby församling, har 2011-10-09 genom beslut i kyrkorådet accepterat byggnadsminnesförklaringen med tillhörande skyddsbestämmelser.

Samråd har skett med Riksantikvarieämbetet.

Historik

Lundby prästgård är belägen inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården och är en av de kulturhistoriskt mest värdefulla prästgårdarna i Örebro län.

Alltsedan den tidiga medeltiden, den period då kristendomen etablerade sig i landet, har det funnits särskilda bestämmelser för byggande av prästbostäder. Boställsordningarna innehöll detaljerade anvisningar för hur prästgårdarna skulle bebyggas. Den senaste ecklesiastika boställsordningarna härrör från 1910 och 1932. 1910 års ecklesiastika boställsordning innebar bl.a. att prästerna skulle avlönas genom kontant ersättning och inte som tidigare med prästgården som löneförmån in natura.

Prästgården i Viby socken kallas Lundby prästgård och har funnits på platsen sedan 1500-talet. Den förste kände kyrkoherden som bodde på prästgården var Jacobus Nicolai som var verksam under 1500-talets slut.

Prästgården har idag av fyra byggnader; den nuvarande kyrkoherdebostaden, den gamla prästbostaden, en mindre och en större ekonomibyggnad. De två senare bildar flyglar i gårdsanläggningen. Söder om själva prästgården ligger en grupp byggnader som historiskt sett också tillhör den kyrkliga kulturmiljön. Den består av ekonomibyggnader för jordbruket från 1900-talets början och prästgårdsarrendatorns boningshus från år 1925. Det är en bebyggelsestruktur som tydligt speglar de förändringar som skedde till följd av 1910 års ecklesiastika boställsordning.

Allt detta ingick i en gemensam fastighet tillsammans med den nuvarande prästgården fram till år 2000, då de delades på två fastigheter till följd av Svenska kyrkans nya organisatoriska form. Jordbruksfastigheten ägs idag av Strängnäs stift, medan själva prästgården med sina fyra byggnader ägs av Viby församling.

Den södra flygeln kallas för Lundby gamla prästgård. På dess plats stod en äldre prästgårdsbyggnad som brann ned 1793. Den nuvarande byggnaden är troligen byggd strax efter branden. Den förlorade sin funktion som bostad för kyrkoherden på 1820-talet då den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes. Den fungerade som arrendatorsbostad fram till 1925, medan den därefter bara använts sporadiskt. Byggnaden har aldrig moderniserats med t.ex. centralvärme och andra bekvämligheter, och har bl.a. därför en i sin helhet mycket välbevarad ålderdomlig karaktär. Den har den för äldre prästgårdar typiska en sexdelade planen. Planlösningen är intakt och inredningsdetaljer som dörrar och bröstpaneler har bevarats på plats sedan huset byggdes. Det finns få byggnader i länet från den här tiden som har behållit så mycket av sin ursprungliga och ålderdomliga karaktär. Byggnaden har i princip inte genomgått någon förändring sedan 1920-talet.

Hela prästgården har en mycket representativ prägel med en stor mangårdsbyggnad i två våningar och två flyglar symmetriskt grupperade kring en gårdsplan. Prästgårdarna i landet började under 1700-talet att få ett allt mer herrgårdsinspirerat utseende av den typ som Lundby, där en stor mangårdsbyggnad flankeras av mindre flygelbyggnader.

Den nuvarande mangårdsbyggnaden och kyrkoherdebostaden uppfördes under 1820-talet. Den är byggd i två våningar och är en av de mest monumentala kyrkoherdebostäderna i länet. Byggnadens exteriör har till väsentlig del behållit sin ursprungliga 1800-talskaraktär, medan den invändigt kontinuerligt moderniserats genom åren. Ett förhållande som för övrigt är karakteristiskt för länets prästgårdar.

Prästgården upplevde en storhetstid under Gustaf Wilhelm Gumaelius tid som kyrkoherde under åren 1834 till 1853. Han kom att spela en betydelsefull roll för utvecklingen i trakten, och prästgården i Viby förknippas ofta just med Gumaelius och hans tid som kyrkoherde.

Han var docent i grekiska och bl.a. ledamot av Musikaliska akademien och Vetenskapsakademien. Han representerade också prästeståndet i riksdagen under 26 år. Förutom traditionellt kyrkliga områden som skola och fattigvård tog han aktiv del i det ekonomiska livet. Han tog initiativ till att inrätta en sparbank, som blev den första sparbanken på landsbygden i Sverige. Han var också engagerad i att inrätta hushållningsförening, brandstodsbolag, sockenapotek m.m.

Han skapade också under sin tid en mycket känd park- och trädgårdsanläggning vid prästgården, rester av denna anläggning finns idag bevarade, huvudsakligen söder om den gamla prästgården, den södra flygeln.

Gumaelius blev 1853 kyrkoherde och prost i Örebro och tog där initiativet till den stora restaureringen av Nikolaikyrkan som pågick under 1800-talets sista del.

Skälen för Länsstyrelsens beslut

Av 3 kap. 1 § KML framgår bl.a. att en byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde får förklaras för byggnadsminne av Länsstyrelsen. Enligt 3 kap. 2 § 1 st KML ska Länsstyrelsen, när en byggnad förklaras för byggnadsminne, genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Enligt 3 kap. 2 § 2 st KML får föreskrifterna innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Ända från den tidiga medeltiden fram till sen tid så har kyrkan haft en mycket stor betydelse för samhället och samhällsutvecklingen, det gäller i synnerhet på landsbygden. Prästgården har varit en samlingsplats för sin bygd med prästfamiljen som medelpunkt. Prästerna var ofta de enda som hade högre utbildning och prästgårdarna blev därför viktiga kulturcentra. Prästgårdarna har på så sätt haft en stor betydelse för det sociala livet och för hela samhällsutvecklingen. Församlingsprästen hade

utöver de rent kyrkliga uppgifterna ett stort ansvar för socknens administration, främst då som ordförande i sockenstämman.

Prästgården i Viby socken, Lundby prästgård, är en av de bäst bevarade prästgårdarna i länet. Den ståtliga anläggningen speglar bygdens ekonomiska förutsättningar och den framstående roll som kyrkan och socknens kyrkoherde har haft i vårt samhälle under en lång tid. Genom kyrkoherden Gustaf Wilhelm Gumaelius och hans stora insatser för bygdens utveckling, intar Lundby prästgård en särställning bland prästgårdarna i Närke.

Bland Örebro läns byggnadsminnen finns hittills bara en prästgård. Det är därför särskilt angeläget att även denna del av länets kulturhistoria finns representerad bland urvalet av byggnadsminnen i Örebro län.

Lundby prästgård i Viby socken fyller väl kraven i 3 kap 1 § KML – ”synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde” – för att skyddas och bevaras som byggnadsminne.

Detta beslut kan överklagas hos Förvaltningsrätten i Karlstad.

Beslut i detta ärende har fattats av länsråd Kjell Unevik. I den slutliga handläggningen har dessutom deltagit länsjurist Jenny Gånge samt antikvarie Raoul Hjärtström, föredragande. JG

Kjell Unevik

Raoul Hjärtström